

SMEDJAN I ÅBYN

Antikvarisk medverkan vid omläggning av tak på smedja och tillbyggnad
samt restaurering av innertak, del av vägg samt golvbjälke

Åbyn 12:10
Hamrånge socken
Gävle kommun
Gävleborgs län
2024–2025

Ulrika Olsson

Slutrapport
Lst dnr: 9092-2023
Beställare: Åbyns smidshistoriska förening

Smedjan i Åbyn

Antikvarisk medverkan vid omläggning av tak på smedja och tillbyggnad samt restaurering av innertak, del av vägg samt golvbjälke

Åbyn 12:10
Hamrånge socken
Gävle kommun
Gävleborgs län
2024–2025

Rapport 2026:13
Ulrika Olsson

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan du köpa/beställa i länsmuseets butik butiken@xlm.se

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg
Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle
www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2026

Omslagsbild: Smedjan med tillbyggnad sedd från nordöst. Foto: Stéphanie Forsmark, 2026-03-24.

Länsmuseet Gävleborg medger spridning av dokumentationsmaterialet med Creative Commons licensen CC-BY, undantag kartmaterialet:

© Lantmäteriet, dnr I2018/00110.

ISSN 0281–3181

Print: Trycktreat

Innehållsförteckning

Tekniska och administrativa uppgifter	4
Sammanfattning	5
Antikvarisk slutbedömning.....	6
Karta	7
Lagskydd	7
Historik och beskrivning.....	7
Orsaker till åtgärd.....	8
Utförda arbeten	11
Smedja.....	11
Tak – trä och plåt	11
Skorsten	14
Timmer	15
Fasadpanel.....	15
Vindsbjälklag ovanför smedjan	17
Tvättstuga och skostall	19
Tak – trä och plåt	19
Betongsula	20
Två reglar och fasadpanel.....	20
Återstående arbeten	22
Antikvariska iakttagelser.....	22
Källor	22

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer: 9092–2023
Länsstyrelsens beslutsdatum: 2024-04-02, 2024-11-07, 2025-10-13
Länsmuseets diarienummer: 2024–33/310
Projekttid: april 2024-oktober 2025
Platsbesök: 2024-07-05
2024-10-07
2024-11-12
2025-10-28

Beställare: Åbyns smideshistoriska förening,
Stéphanie Forsmark
Antikvarisk medverkande Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg

Medverkande firmor och konsulter

Åbyns Alltjänst AB, Bergby, Kevin Sjögren, 2024
Smevolds plåtkonsult AB, Anders Smevold, Skultuna
Gävle Byggentreprenad, Gävle, Gustav Liljeby, 2025
Valbo Fasad Entreprenad, Gävle
Gästrike Plåt, Gävle

Sammanfattning

I anslutning till Åbacka gård finns en smedja med en lägre tillbyggnad. Omläggning av taket på smedjan och den lägre tillbyggnaden har pågått mellan juli 2024 och oktober 2025. Arbetena har finansierats genom byggnadsvårdsbidrag från Länsstyrelsen Gävleborg och bidrag från Gästriklandsfonden och Gävle kommuns ytterrområdessatsning. Projektet har inneburit att både sadeltaket och pulpettakets har renoverats genom visst byte av takbjälkar, byte av råspont samt ny papp, läkt och svart sinuskorrugerad plåt. I takarbetena har även ingått nya vindskivor i trä och vindskivebeslag i plåt. Delar av timret på den västra sidan har lagats i med nytt virke. Arbetena påbörjades 2024 av Åbys Alltjänst AB. Från 2025 togs arbetena över av Gävle Byggtreprenad AB.

Vid slutbesiktningen 2024-11-12 konstaterades dock att taken var belagda med svart TP20 och inte med svart sinuskorrugerad plåt, som ansökan och länsstyrelsens beslut var baserat på. Fortfarande kvarstod också en rejäl svacka på det västra takfallet närmast tillbyggnaden. I övrigt hade alla rötskadade delar bytts eller lagats i, enligt entreprenören. Antikvarisk medverkande underkände arbetena. Vid besöket beslutades att den svarta TP20-plåten skulle bytas ut till svart sinuskorrugerad plåt, i enlighet med beslutet från Länsstyrelsen Gävleborg. I samband med bytet skulle även klossning utföras för att få upp svackan i nivå med resterande linjer i takfallet. Beställaren, som inte var nöjd med arbetena i stort, anlät under vintern 2024–2025 plåtkonsult Anders Smevold för vidare vägledning i projektet.

Arbetet vilade under vintern och under våren 2025 anlät beställaren Valbo Fasad till att mura upp skorstenen. Denna del finansierades genom medel från Konung Gustaf VI fond för svensk kultur. Fotografier där den äldre skorstenen syntes användes som förlaga när den nya skorstenen murades upp. Under sommaren 2025 togs offerter in från flera firmor varav en valdes till att justera de fel som fanns i utförandet från 2024 samt till att slutföra hela projektet. Dessa arbeten påbörjades i september 2025. Då var redan vissa delar av den felaktigt lagda plåten avriven medan andra delar aldrig hade monterats färdigt. Även beslagen kring skorstenen togs ner inför den nya etappen. När takpappen var helt blottad konstaterade entreprenören att den var fellagd och därför behövde göras om. När väl takpappen var bortriven uppräctes omfattande rötskador i både råspont och takbjälkar, vilka var nödvändiga att åtgärda innan ny papp, läkt och plåt skulle kunna monteras. Detta är anledningen till att ett förhållandevis okomplicerat projekt kom att bli försenat i ett år.

Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg, har varit anlitad för den antikvariska medverkan och har besökt projektet vid fyra tillfällen; 2024-07-05, 2024-10-07, 2024-11-12 (slutbesiktning) och 2025-10-28 (slutbesiktning). Vid det sista besöket pågick arbetena fortfarande. Utöver platsbesöken har också ett digitalt möte hållits där beställare, plåtkonsult och antikvarisk medverkande deltog. Ett antikvariskt intyg sammanställdes av antikvarisk medverkande 2024-08-28 inför att beställaren skulle söka

medel från Konung Gustaf VI fond för svensk kultur. Efter den första slutbesiktningen 2024-11-12 sammanställde antikvarisk medverkande minnesanteckningar med tillhörande fotografier. Båda dessa dokument är diarieförda och arkiverade ihop med övriga handlingar från projektet.

Länsstyrelsen Gävleborgs beslut är daterade 2024-04-02, 2024-08-28 och 2025-10-13, samtliga med dnr: 9092–2023.

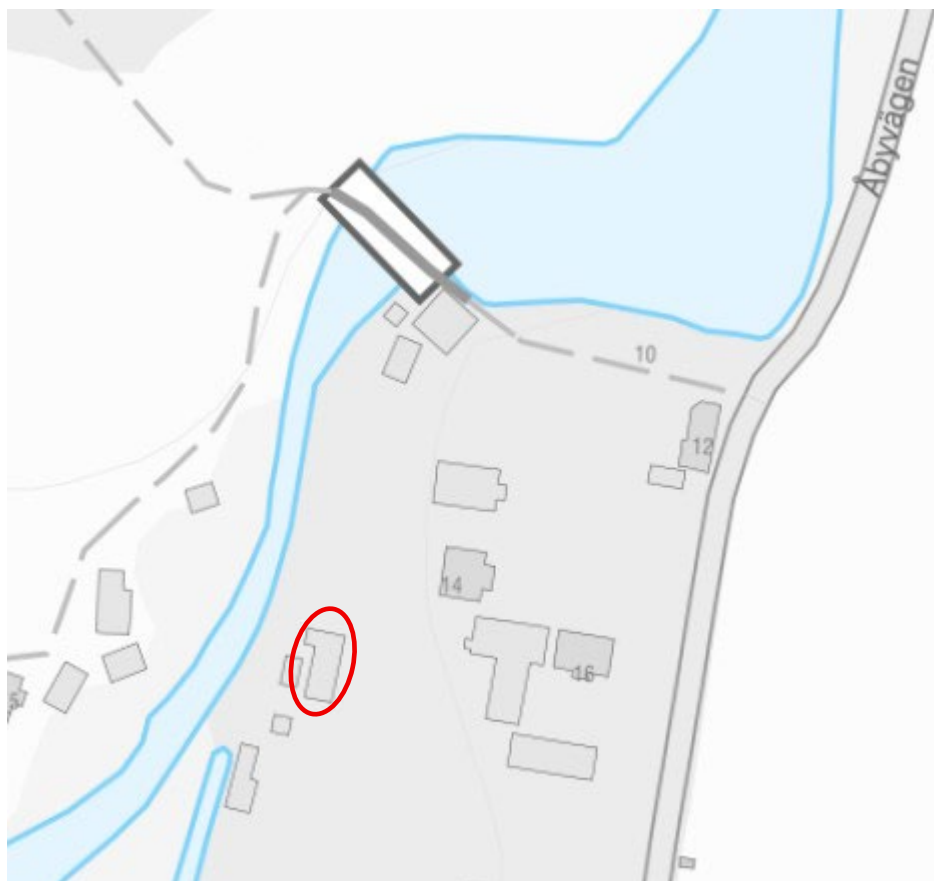
Figur 1. Smedjan och tillbyggnaden sedd från sydväst efter avslutade arbeten. Foto: Stéphanie Forsmark, 2026-03-24.

Antikvarisk slutbedömning

Arbetena med taken på smedjan och tillbyggnaden har utförts i enlighet med handlingarna och i enlighet med länsstyrelsens beslut. Uppkomna frågor har löpande kommunicerats mellan hantverkare, beställare, antikvarisk medverkande och länsstyrelsen.

Arbetena är godkända ur antikvarisk synpunkt.

Karta

Figur 2. Den aktuella byggnaden är inringad. Karta ur *Digitala Planarkivet Gävle*.

Lagskydd

Smedjan i Åbyn är belägen i en industribyggnad från 1800-talets mitt och besitter höga kulturhistoriska värden.

Historik och beskrivning

Åbacka gård är belägen invid Hamrångeån vid Kvarndammen i Bergby. Här fanns länge ett merkantilt centrum. På platsen för Åbacka gård låg tidigare Överstelöjtnantsbostället i Åbyn. Hamrångekännaren Erik Wickberg har forskat kring bostället och publicerat en rad artiklar i *Gefle Dagblad* på ämnet. Han byggde, ihop med sin far, en modell över bostället. Modellen förvarades tidigare på Länsmuseet Gävleborg, numer visas den på Hamrånge hembygdsgård. Före laga skifte 1878 utgjordes detta område av en sammanbyggd radby med medeltida anor och traditionellt kringbyggda gårdar med portlider mot bygatan. Ån gjorde det här möjligt att driva kvarn, såg, bryggeri, smedja, två kraftstationer samt fiskodling. Under 1600-talet anlades även ett järnbruk på platsen, vilket senare flyttades till Axmar bruk. Det fanns också en lanthandel inne på gården vid Åbacka gård samt en post- och telegrafstation vid intilliggande Åhyddan. Idag är Kvarndammen en populär badplats och en plats för fiske och

rekreation. Åbacka gård har varit i samma släkt ägo sedan början av 1900-talet.

Väster om bostadshuset, ner mot Hamrångeån, ligger den nu aktuella byggnaden som rymmer en smedja och en mekanisk verkstad. Den lägre tillbyggnaden har rymt ett skostall och en tvättstuga. Byggnaden som ligger på ofri grund är enligt ägaren uppförd omkring 1870 och rymde ett bryggeri fram till 1930-talet då den omvandlades till en smedja. Smidesverksamheten var i gång till 1950-talet.

Byggnaden vilar på en stengrund och har delvis en korsvirkeskonstruktion. Fasaden är klädd med en rödfärgad fasspontpanel. Fönsterbågarna är vita och har tredelad spröjs och rombiskt formad spröjsindelning. Den högre byggnadskroppen har ett sadeltak som innan påbörjade arbeten var belagt med papp. Tidigare fanns här en skorsten vilken innan påbörjade arbeten var nerplockad. Den lägre tillbyggnaden som rymmer skostall och tvättstuga har ett pulpettak som innan påbörjade arbeten var belagt med pannplåt. Även på detta tak har det funnits en skorsten längre tillbaka. Den fanns dock inte kvar när projektet påbörjades. Invändigt finns flera av de delar som hört till de tidigare verksamheterna bevarade.

Orsaker till åtgärd

Taktäckningen på både smedjan och den lägre tillbyggnaden var i uttjänt skick. Några av takbjälkarna var rötskadade, liksom en del av takpanelen. Vindskivor var uttjänta eller saknades helt. Under projektets gång uppdagades rötskador i fler takbjälkar och även i vindsgolvet och två timmerstockar i smedjans vägg mot väster. I anslutning till det murkna timret var även fasadpanelen rötskadad. I tillbyggnaden som rymt tvättstuga och skostall var de flesta av takbjälkarna rötskadade liksom råsponen. I tillbyggnaden upptäcktes senare även två rötskadade väggreglar i anslutning till en raserad betongsula.

Figur 3. Smedjan sedd från norr omkring 2013. Notera att både smedjan och tillbyggnaden hade kvar skorstenarna vid tiden. Foto från ägaren.

Figur 4. Innan påbörjade arbeten. Byggnaden sedd från sydöst. Taken skyddades av papp och en presenning. Notera svackor i takfallet. Den högre byggnadskroppen rymmer mekanisk verkstad och smedja och den lägre tillbyggnaden rymmer skostall och tvättstuga. Foto: Ulrika Olsson, 2024-07-05.

Figur 5. Innan påbörjade arbeten. Byggnaden sedd från nordöst. Taken skyddades delvis av plåt men till största del med papp och en presenning. Foto: Ulrika Olsson, 2024-07-05.

Figur 6. Under pågående återställningsarbeten hösten 2025. Då den felaktiga plåten och den felaktigt lagda pappen hade rivits bort blottades kraftiga rötskador i både råspont och takbjälkar. Foto: Stéphanie Forsmark, 2025-09-30.

Figur 7. Kraftiga rötskador i den västra väggen på smedjan. Dessa skador uppdagades då den nya entreprenören hade anlitats hösten 2025. Foto: Gustav Lilljeby, 2025-09-30.

Figur 8. Raserad betongsula på tillbyggnaden samt rötskadade reglar ovanför denna. På fotot är panelen redan bortriven. Foto: Stéphanie Forsmark, 2025-09-30.

Utförda arbeten

Smedja

Tak – trä och plåt

I princip alla takbjälkar på taket har bytts ut eller lagats i. Några taktassar vid gavelstrången har lagats i likvärdiga. Inför arbetena med takbjälkarna har byggnaden på ett ställe dragits ihop på vindsplan med ett dragstag i järn, då skadorna i takbjälkarna hade medfört att byggnadens långsidor gått isär. Råsponten är bytt och på denna har det lagts takpapp från T-Roof. På pappen har det monterats ny ströläkt i dimensioner minimum 25x48 millimeter och uppåt. Bärläkten har dimension 45x70 millimeter. På läkten har den svarta sinuskorrugerade plåten monterats. Plåten är av fabrikat Dala-Profil. Nya vita vindskivor i trä har monterats på gavlarna och vindskivebeslagen är i svart plåt. På det främre takfallet, den västra sidan, har en ny hängränna i svart plåt monterats. Montering av stuprör återstår.

Figur 9. De flesta takbjälkar är bytta. Råsponten är bytt. Foto mot norr. Längst bort till vänster syns de lagade delarna i den västra väggen. Foto: Ulrika Olsson, 2025-10-28.

Figur 10. Vid slutbesiktningen 2025-10-28 pågick montering av sinusplåten och detta arbete färdigställdes några dagar senare. På fotografiet syns den nymurade skorstenen samt vindskivor och vindskivebeslag. Foto: Ulrika Olsson, 2025-10-28.

Figur 11. Några taktassar har nytillverkats med de gamla som förlaga. Vid slutbesiktningen 2025-10-28 kvarstod ännu inmålning av det nya virket. Foto: Ulrika Olsson, 2025-10-28.

Figur 12. Efter avslutade arbeten. Smedjan sedd från sydöst. Ännu återstår montering av stuprören. Foto: Stéphanie Forsmark, mars 2026.

Skorsten

Under våren 2025 anlidade beställaren Valbo Fasad Entreprenad till att mura upp en ny skorsten. Äldre fotografier har använts som förlaga till den nya skorstenen som har murats upp på skorstensstocken som innan projektstart var nerplockad till under taknock. Skorstenen har murats i rött frostbeständigt skorstenstegel från tillverkaren Wienerberger. Tegel i fullformat, så kallat stortegel, har använts för att överensstämna med den ursprungliga utformningen. Murbruk B har använts för att säkerställa hållbarhet över tid. Skorstenen avslutas med en utkragning i tre skift. I det mittersta skiftet är stenen rundad.

Överbeslag i svart plåt har monterats på skorstenen. Överbeslaget har stående fals i fyra hörn och är fäst med trådklammar i fogen. En halvmåneformad huv, s.k. omegahuv, i svart plåt har monterats för att skydda skorstenen. Eftersom det ska eldas i skorstenen vid smide är denna form mest ändamålsenlig. Ett finmaskigt nät har monterats som skydd mot fåglar.

Figur 13. Tack vare ett äldre fotografi har rekonstruktion av smedjans skorsten varit möjlig. Fotografi från beställaren.

Figur 14. Skorstenen med beslag och huv är färdig. Foto: Stephanie Forsmark, våren 2025.

Timmer

På smedjans östra sida, närmast den södra gaveln, har tre timmerstockar lagats i med nytt virke. Stockarna är beställda genom Snickeri Byggtimmer och är i dimensioner 15x20 centimeter. Dessa delar är belägna högst upp på väggen. Cirka 5 meter av timmerstockarna har bytts ut till nytt friskt virke.

Figur 15. Foto mot den östra långsidan. Tre timmerstockar har lagats i högst upp i väggen. Ny fasadpanel är monterad. Notera även de nya takbjälkarna som syns på fotot. Dessa åtgärdades under 2024 av den första entreprenören. Foto: Ulrika Olsson, 2025-10-28.

Fasadpanel

Nytt virke har tillkommit i delarna i anslutning till ovan nämnda timmerbyte. Den nya panelen består av stående hyvlad fasspontpanel i samma dimension som omkringliggande ytor. Den nya panelen har målats med äkta Falu rödfärg, den ljusa varianten.

Figur 16. Vid slutbesiktningen 2025-10-28 var den nya panelen monterad på smedjans västra sida. Den underliggande listen var inte åtgärdad. Foto: Ulrika Olsson, 2025-10-28.

Figur 17. Foto från beställaren som visar den näst intill färdigställda nya panelytan på smedjans östra sida. Ännu återstår arbeten med den underliggande listen. Foto: Stéphanie Forsmark, mars 2026.

Vindsbjälklag ovanför smedjan

En golvbjälke har lagats i med nytt virke och ytterligare två golvbjälkar har förstärkts med nytt virke. Ett nytt brädgolv med breda plank har monterats på vinden, i delen närmast den östra väggen. Virket i golvet är kilsågad kärnfuru och kommer från Åttersta såg. Ny pärlspontpanel av hyvlat virke har monterats i smedjans tak närmast den östra väggen. Panelen ska målas med svart linoljefärg så snart säsongen tillåter.

Figur 18. Under pågående arbeten med bjälklaget ovanför smedjan. Två bjälkar har förstärkts och den närmaste, som döljs under brädgolvet kant, har lagats i med nytt virke. Foto: Ulrika Olsson, 2024-11-12.

Figur 19. Under pågående arbeten. Från smedjan syns den bytta bjälken. Foto: Ulrika Olsson, 2024-11-12.

Figur 20. Under pågående arbeten. Från smedjan syns de ilagade bjälkarna och delar av den nya takpanelen. Foto: Ulrika Olsson, 2024-11-12.

*Figur 21. Det nya taket i smedjan ska målas med svart linoljefärg så snart säsongen tillåter.
Foto: Stéphanie Forsmark, 2026-03-26.*

Tvättstuga och skostall

Tak – trä och plåt

Alla takbjälkar i tvättstugan har bytts ut till nya och på dessa har lagts ny råspont. Takfallet har täckts med takpapp från T-Roof. På pappen har monterats ny ströläkt i dimensioner minimum 25x48 millimeter och uppåt. Bärläkten har dimension 45x70 millimeter. På läkten har den svarta sinuskorruerade plåten monterats. Plåten är av fabrikat Dala-Profil. Ett svart plåtbeslag har dragits upp cirka 15 cm på smedjans fasad. Nya vita vindskivor i trä har monterats på gavlarna medan vindskivebeslagen är i svart plåt. Utefter tillbyggnadens långsida har en ny hängränna i svart plåt monterats. Montering av stuprör återstår.

Figur 22. Vid slutbesiktningen var arbetena nästan färdigställda. Båda taken var täckta med svart sinuskorrugerad plåt. På tillbyggnaden kvarstod dock ännu montering av foder och stuprör. Foto: Stéphanie Forsmark, mars 2026.

Figur 23. Under slutet av mars 2026 var nästa alla delar färdigställda exteriört. Foder har monterats men ännu återstår montering av stuprör. Foto: Stéphanie Forsmark, 2026-03-24.

Betongsula

En ny betongsula har gjutits från det västra hörnet och fram till dörren. Betong av fabrikat Finja grovbetong har använts.

Två reglar och fasadpanel

På tillbyggnadens långsida mot norr har två rötskadade reglar ovanför betongsulan bytts ut till två nya reglar. Dimensionerna i de nya reglarna är samstämmig med de ursprungliga reglarna. Fasadpanelen som finns i anslutning till reglarna har upp till cirka 2/3 fasadhöjd lagats i med nytt virke. Den nya panelen utgörs av liggande fasspontpanel i likvärdig dimension som befintlig panel. Den lilla luckan i panelen har återskapats i

den nya väggen. Den nya panelen och befintlig panel har målats med äkta Falu rödfärg, den ljusa varianten och fodren har målats med Gysinges linoljefärg i kulör med 7% grön umbra.

Figur 24. En ny betongsula har gjutits efter tillbyggnadens långsida, från det västra hörnet och fram till dörren. Notera att den lilla luckan snett nedanför fönstret, har återskapats i den nya panelen. Foto: Ulrika Olsson, 2025-10-28.

Figur 25. Inifrån skostallet syns de två nya reglarna och den nya panelen. Foto: Ulrika Olsson, 2025-10-28.

Återstående arbeten

Vid slutbesiktningen 2025-10-28 kvarstod ännu arbeten kring monteringen av takplåt, vilka färdigställdes tätt på slutbesiktningen. Kompletterande fotografering utfördes av beställaren under mars månad 2026. Fortfarande kvarstår kompletteringsarbeten vid fasadlagningen på smedjans västra sida. Montering av stuprör kvarstår. Dessa delar hanns inte med innan vintern kom och ska slutföras under våren 2026.

Antikvariska iakttagelser

Inom detta projekt har den främsta prioriteten legat i att få till ett fullgott skal på smedjans och tillbyggnadens tak. Det har inneburit att taken har täckts med sinuskorrugerad plåt.

Delar av vindens innertak, bestående av pärlspontpanel, har varit nödvändiga att riva bort på grund av rötskador i panel, takbjälkar och råspons. Den bortrivna panelen har inte återställts med ny panel. Inga arbeten har utförts på vindsgolvet rakt ovanför smedjan, varför det i dagsläget inte är säkert att beträda den delen av golvet. Resonemanget under projektgången har varit att ställa smedjan i ett sådant skick att den snart är möjlig att åter börja använda. Vindsplanet har bedömts som en icke publik del och en del som heller inte har en viktig funktion i den kommande användningen av smedjan. Av den anledningen har en full återställning och rekonstruktion av ytorna här inte prioriterats.

Källor

Länsmuseet Gävleborg, rådgivningsprotokoll, dnr: 1769/310, 2014-02-04

LänsMuseet Gävleborg, Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle. lansmuseetgavleborg.se

